

"המשותף למלחמת אברהם והמלכים ולמכת בכורות ידוע - "חצות" אך מה המשותף למלחמת המלכים ולמכת חושך?
"ויחלק עליהם לילה" - נחלק הלילה לשניים, לאברהם לאור ועל אויביו לחושך, סימן לבניו, שנאמר "ולכל בני ישראל היה אור במושבתם" - היה הענן מחשיך למצרים ומאיר לישראל! (בעלי התוס')

סיפרו על הרה"ק רבי נחום מטשערנוביל שפעם כבו הנרות בביתו בליל שבת קודש והדליקו נר על ידי גוי. כשבא אחר כך אמר שיש כאן חושך... וכל בני ביתו והאנשים שהיו שם ראו הנר והיה אור בחדר, והיו מתמיהים עליו מאד: 'הלא יש פה אור?!' ואמר בפה קודשו: 'אפשר שנדלק הנר באיסור'.

מפני מה הביא מכת חושך? שהיו בישראל רשעים שלא היו רוצים לצאת ממצרים, ומתו באותם ימים, וישראל קוברים אותם. (מדרש) יש להבין, הלא כל בני הדור ההוא לא היו צדיקים, היו בגדר "הללו עובדי עבודה זרה", אם כך מדוע מתו דווקא רשעים אלו? נראה כי אלו היו רוצים לעכב את בני ישראל מלצאת, קבלה היתה בידם שישתעבדו במצרים ארבע מאות שנה, אם כן לא הגיע עדיין הקץ. פחדו שיהיה סופם כמו שארע לבני אפרים, ולא האמינו למשה ואהרן שחישב ה' וקירב הקץ בזכות אבות. נצייר נא לעצמנו מה היתה הרגשתם של ישראל בימי מכת חושך, כשהם רואים שישראל לוקים יותר מן המצרים, לכך היו תמהים, מה זה עשה ה' לנו?! ("אמת ליעקב" - רבי יעקב קמניצקי ועיי"ש)

צוואת רבי אליעזר הגדול: נר ואור כנגד חושך ואפלה

"בני, תקן צדה לנפשך והדלק נר להאיר לפניך" - עשה מצוות מעשים טובים ותורה.

"ואל תניחהו להאיר לפניך" - שלא יסמוך להניח מעות לבניו אחריו, שיתנו צדקה עבור נשמתו, או שילמדו בניו משניות לתיקון נשמתו. או להמתין לימי הזקנה, שמא לא תוכל לעשות צדקה ומצוות בימי הזקנה. "ותשאר אתה בנשף, בערב יום באישון לילה ואפלה".

מי שנוהג בחכמה, חשבון ודעת יתקין צידה, יעשה טוב בחייו ואז לא ישאר על משכבו בשאול באפילה, רק יקום לתחיה. (כ"ח)

"כי הנה החושך יכסה ארץ" - יתן ונזכה ל"עליך יזרח ה'!"

"וידי חושך ואפלה" מפני מה הביא מכת חושך? מפני בני בליעל שהיו בישראל, שמעשיהם הרעים בחושך ובאפילה. אומרים מי רואה אותנו... לפיכך היכה בם - "יהי דרכם חושך וחלקלקלות"!!! (מדרש חיד)

מכת חושך - מתנת חושך

בשלושת ימי אפלה היו ישראל נכנסים לתוך בתיהם של המצרים והיו רואים בהם כלי כסף וזהב ושמלות, מצאו כל מטמוניהם... יהודי היה נכנס, אור בא עמו ומאיר לו מה שבתיות ובמטמוניות. (שמו"ה י"ד)

נאמר בתהלים "המכסה שמים בעבים". אמר הגה"צ רבי דן סגל דרך רמז, פעמים אדם נמצא במצבים קשים, לא פשוטים ורואה רק שחור לנגד עיניו. ידע האדם שזה כמו שהשמים מתכסים בעבים כהים המכסים את השמים, אבל זה כדי להביא לארץ מטר ולהביא שפע וברכה לעולם! ("קונטרס אור התהלה")

הנה הוראת השגחתו יתברך גדולה ופרטית, על ידי פעולה אחת עושה הפוכות זו מזו, ומהרעה תצא טובה! (אלשיך הקדוש - מכת חושך)

הנדיב ר' דב רובינשטיין אשר תרם בנין לשיבת פוניבז' הסתפק מתחילה בעצם התרומה ולא הסכים לממן גם את סידורי התאורה באותו בנין. פעם בשבת התלווה אל מרן הרב מפוניבז', כשחלפו על פני הבנין שתרם העצר האיש והתמוגג מרוב נחת. פנה אל הרב ושאלו: "וכי לא יושיבו אותי בגן עדן, רבינו, בשכר הבנין היפה הזה שנתתי לשיבה?"

השיבו הרב מפוניבז': "ודאי, ודאי, אין ספק שיושיבו אתכם בגן עדן... אבל יקח נא בחשבון שיצטרך לשבת שמה בחשיכה...". הגביר רובינשטיין שהתפעל ונהנה מחריפות ההמצאה של הרב והבין גם את הרמז שבדברים נאות מיד לשלם גם בעד התקנת מערכת החשמל בבנין שלו.

האדמו"ר רבי מנחם מאמשינוב פירש שהמצרים לא היתה ביניהם אחדות, זה פירוש "לא ראו איש את אחיו", אבל לבני ישראל היה "אור במושבותם", הם ראו איש את אחיו, שהיתה ביניהם אחדות, לכן זכו לגאולה. (אמרי קודש אמשינוב, "ניצוצי תורה" בא)

מי נולד באשכנז, גדל ולמד בבוהמיה-פראג, חי ופעל באיטליה? מהר"ם פאדווא, הגאון רבי מאיר קצנלנבוגן, רבה של פדובה, אב"ד מדינות ונציה, "בית הדין הגדול שבדורו". (שו"ת הרמ"א י"ז) תלמידו של המהר"י מינץ ונשוי לנכדתו חנה. נפטר י' שבט שכ"ה

נשבע פרעה: לך מעלי השמר לך... ויאמר משה כן דברת". (י"ב"ח-כ"ט) עסק ביש שהיה בבחור, שמו אברהם ב"ר משה פיוס, אשר טרם צאתו מבית אמו האלמנה להרחיק נדוד אל הישיבה ללמוד תורה, נתקשר בקשר אמיץ בחרם חמור ובשבעה מן התורה שלא ישא אישה בלתי רשות וציווי אמו.

אלא שבהיות הנער במרחקים במקום לימודו, נעתר ונתפתה על ידי שדכנים שהציעו לפניו הצעה שמצאה חן מאד בעיניו, השחית דרכו, תקע כף ונשבע לאם הנערה לקחת בתה לאישה. אמו ששמעה על כך התרתה בו ועוררתה על שבועתו שנשבע לה בצאתו מביתו.

נדרשתי לזה בהיות שרבים מאלופי הארץ היא מגמגמין בדבר ואומרים שעליו לקיים תקיעת כפו ושבועתו להנשא.

השיב מהר"ם פדובה: מרחוק שמעתי ולא אבין ומחשבותיהם זרו בעיני, איך יטעו כולם בדבר משנה. הלא הבחור כבר מושבע ועומד שלא ישא אישה בלתי רשות אמו, איך תחול תקיעת כף או שבועה לבטל שבועה ראשונה!?

וכן הובא בגמרא ובפוסקים ששבועתו השניה שבועת שוא, שתיכף שהוציאה מפיו היתה לשוא. ודאי נאמר לו שמוטב שלא ישאנה ויעבור על שבועה שניה, כי אם ישאנה יעבור על שתיהן. ואין לנדות ולכופו לשאת אותה.

ובענין כפרה, אותם הרודפים-השדכנים אחריו להעבירו על דת לא טוב עשו, הלא ידעו שנקשר בשבועת אלוקים, אף הם צריכים כפרה. (שו"ת מהר"ם פאדווא ע"ה)

"ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו..." - בארבע מקומות התורה חסה על ממונם של ישראל. בפסח, אם בני הבית מועטין להיות להם שה אחד, שאין יכולין לאוכלו ויבואו לידי נותר וישרף, יקח הוא ושכנו יחד פסח. (י"ב"ד מדרש הביאור כת"י הובא ב"תורה שלמה")

איך וכמה גובים לבנין בית כנסת חדש מבני הקהילה

פסק מהר"ם פדובה: לכאורה דומה הדבר לשכירות חזן, שמנהג הקהילות לגבות חצי לפי ממוון וחצי לפי נפשות. (אור"ח כ"ג ע"י"ש) אך נראה לי לחפש בזכות העניים ולומר כי בנין בית כנסת אינו דומה לשכירות חזנים או שכירות מקום לתפילה. כיון ששכירות פורעים מדי שנה בשנה והעניי נהנה מזה כמו העשיר לצאת ידי חובת תפילה.

אבל לבנות בנין הוא על העתיד, ובזה יש הבדל ביניהם, עני מעצם מהותו יכול לעזוב בקלות את דירתו בעיר זו ולעבור לגור בעיר אחרת, להבדיל מעשיר, שממונו ועסקיו מעכבים אותו. ועוד צד, לעני מספיק אהל עראי וצריף דל לתפילה, הלא זו גם דירתו בחייו, אבל עשירים יפארו את בית הכנסת בממונם. לכן לא יגבו לבנין בית הכנסת לפי נפשות, אלא לפי ממוון. (שם מ"ב)

"ולמען תספר באזני בנך וכן בנך..." (י"ב)

שלום לכם בני העיר מנופולי, אל תיראו. על עסק ביש שהיה מקדם. שהיה ביניכם מורה צדק רבי לוי, ובשל קטטה שהיתה לו עם אחד מתושבי מנופולי יצא הצדיק מן העיר ועשתה יציאתו רושם... בצאתו נידה את כל הקהל, באומרו שהיה להם למחות באיש ריבו ולא מיחו, ומאז באו צרות רבות על יושבי העיר.

עברו שנים ודור הראשון הלך לו ובא דור חדש אשר לא היה במעמד ההוא. אך מכל מקום עדיין לבם נוקף ולקול עלה נידף נרדפים, אומרים שעדיין ארס הנח"ש ההוא רודף אחריהם...

הנכבד והמפואר מ"ר שלמה י"ץ, תושב העיר לשעבר, בשומעו כי מלך חבל הארץ נתן ליהודים זכויות רבות, אמר, אשוב אל מקומי, ביקש ממנהר"ם פדובה שידבר על לבם של בני העיר להוציא מורא זה מהם, לבל יעזבו רבים את העיר.

כתב להם מהר"ם פדובה: אהובי, איך יעלה על דעתכם שלחלוחית של אותו עוון יהיה קיים על אותם שלא היו ידיהם במעל ולא תפסו מעשי אבותיהם. על כיוצא בזה ודאי נאמר 'בנים לא יומתו על אבותם'. צאו וראו מעקביא בן מהללאל שחבריו נידוהו ואילו לבנו אמר "מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך". וכן צא ולמד ממעשה עכן ...

ובכן אהובי ורעי, אל ירך לבבכם ואל תחושו לאלה. ואם יש בתוכם עדיין מי שהיה מהקהל הראשון שנתנדו. האיש ההוא לבד יחוש לעצמו וינהג דין נידוי שלושים יום, אם לא נהג עד עתה, ואחר יבקש שיתירו לו שלשה הדייטות.

ואם בעל נפש הוא, יחוש לפסק הראב"ד שהמתירים צריכים להיות גדולים בתורה כמו המנדים, לכן אם לא תמצאו ביניכם גדולים כמו אותו רבי לוי, תכתבו לארץ תוגרמה או לגליל ונציה, ויתחברו חכמי ישראל להיתר, ואתם כל העדה קדושים. (שם ס"ט)

העיר מנופולי שוכנת לחוף הים האדריאטי שבאיטליה, עיר חוף קטנה וציווית. בשנת רנ"ו הגיע רבי יצחק אברבנאל למנופולי וקבע בה את מושבו שבע שנים, בה סיים את פירושו המפורסם על התורה. גם בזמנו הנמל שלה פעיל מאוד, אוניות ומעבורות משא יוצאות ממנו אל שכנותיה של איטליה. (ס"ה)

"ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב". (ג' י"ב)

תמה המדרש, למה מצוה זו נאמרה בעיקר לנשים!?! וביאר, כיון שגזר פרעה לזרוק את הילדים ליאור, היו בנות ישראל נותנות תכשיטיהן ומשחזות את המצרים ועבדי פרעה שלא יזרקום, והיו המצרים משליכין מקצת מבניהן ומניחים מקצת. לכן לא כפל הכתוב לומר "וישליכו כל הבן". לפיכך ציווה ה' לשאול אישה משכנתה, כך יחזור מה שהן נתנו, הרי שאין כאן גזילה, אלא החזרת חפץ לבעליו!

(מדרש "חמדת הימים" הובא ב"תורה שלמה")

אודות השאלה מדוע אין ב"שאלה" זו גניבת דעת וגזילה האריכו המפרשים ורבות הן התשובות, נביא אחת. החזקוני כתב: שהיה זה במתנה גמורה, שתמורת מה שהניחו ישראל בתיהם ושדותיהם וכליהם קיבלו כלי כסף וכלי זהב. כדיוקו של המלבי"ם - "ושאלה אשה... מגרת ביתה" הכוונה למצרית שגרה בבית שלה. היה זה תשלום על נכסי דלא נידיי שהשאירו ישראל במצרים.

כלי כסף וכלי זהב...

הגאון רבי יונה מרצבך, מראשי ישיבת קול תורה, בעת שעזב את עירו דרמשטט, בה כיהן ברבנות ועלה לארץ ישראל, מסר בידו אחד מבעלי הבתים פקדון של כלי כסף וכלי זהב, שיקחם איתו לארץ ישראל, וכאשר יבוא הוא או אחד ממשפחתו ימסרם לו. כך היה, רבי יונה הצליח לעלות לארץ והפקדון עימו.

עברו שנים, הופיע יהודי לפני רבי יונה מרצבך וטען שהוא בנו של אותו מפקיד וביקש שימסור לו את הפקדון. הרב מרצבך החל לדבר עימו לחקור ולבדוק אודות משפחתו, נמצא למד מדבריו כי אמנם עומד לפניו בנו של אותו בעל הבית, אך היה זה בנו מאישה גויה שהתגיירה בפני בית דין רפורמי.

חשש הרב מרצבך שהוא בנו מעכו"ם ואינו בנו הראוי ליורשו. נסע לבני ברק ובא אל מרן ה"חזון איש" בשאלה זו.

ה"חזון איש" השיב לו שכיון שהוא אינו בנו ליורשו, אסור לו למסור את הפקדון לידיו, שהרי בזה גוזל את בעליו האמיתיים.

המשיך וסיפר הג"ר דוד פרנקל בזה, מעניין, שאותו תובע שהיה קומוניסט חזר אחר כך לברית המועצות, ארץ ישראל הקיאתו... (הגאון ר' משה שטיין שליט"א, ששמע משאורו רבי דוד פרנקל - יום פטירתו יחול השבוע, ז' שבט!)

"וישאלו איש מאת רעהו..." וכי המצרים היו רעים של ישראל!?

נראה לי: קודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה, שהקב"ה עבר בין כל האומות לתת להם את התורה ולא קיבלוה רק ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והרעות ונשאר השם הזה בעם ישראל.

(רבנו בחיי י"א ב')